

Antanas Maziliauskas

ŠEIMOS GARBĖ

Antanas Maziliauskas

ŠEIMOS GARBĖ

Leidėjas: Antanas Maziliauskas
Kaunas, 2025

Konsultantas Kęstutis Maziliauskas
Redaktorė Eglė Pupkevičiūtė

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN 978-609-08-0799-6 (Leidinio forma: Elektroninis - ePub)

© Antanas Maziliauskas, 2025

TURINYS

PADĖKOS

KARIO LEGENDA IR ŠEIMOS ŠAKNYS

LIKIMO POSŪKIS: NUO DOKIŲ IKI PAALUONIO

PIRMIEJI ŽINGSNIAI NAUJOJE ŽEMĖJE

DIDELĖ ŠEIMA – DIDELĖ ATSAKOMYBĖ

VAIKO SVAJONĖS IR PIRMOSIOS PAMOKOS

KELIONĖ Į MIESTĄ: PIRMIEJI SAVARANKIŠKI ŽINGSNIAI

ŽEMAIČIŲ PLENTO STATYBOSE

GARLAIVIŲ Į DIDŲĮ PASAULĮ

GYVENIMAS SU ŽEME: PRAKAITAS, DUONA IR VILTIS

NAKTIES ANT ŠIENO ROMANTIKA

KAIMO GEGUŽINĖ IR PIRMIEJI JAUSMAI

PIRMOJI MEILĖ IR KARTUS NUSIVYLIMAS

PRIEŠKARIO AUDROS DEBESYS VIRŠ TĖVIŠKĖS

KARO IŠBANDYMAI ŠEIMAI

POKARIO SUNKUS LAIKAS, NAUJOS TAISYKLĖS

ŽEMĖS NETEKĘ ŽMONĖS IR ATIMTA LAISVĖ

MEILĖS IR IŠGYVENIMO KAINA

LEMTINGAS SUSITIKIMAS

KAIP ŠEIMA IR DARBAS MERGINĄ SUBRANDINO

DVIEJŲ ŽMONIŲ BENDRO KELIO PRADŽIA

NAMAI PILNI DŽIAUGSMO IR VILTIES

TEISINGUMAS AR BAUSMĖ? SUNKIAUSIA KOVA

SUGRĮŽĘS BŪT SVETIMAS

LIKIMO IRONIJA: STIPRYBĖ IR TRAGEDIJA VIENAME

SOTŪS PAŽADAI, TUŠČIOS LĖKŠTĖS
PROFESINIS LŪŽIS
LIEPSNOS, PAVOGUSIOS RAMYBĘ
VĖL KYLANTYS NAMAI IR NAUJOS SVAJONĖS
KAI KAIME PRASIDĖJO POKYČIAI
LAIŠKININKAI
PRAEITIES ŠMĖKLA
GIEDOTOJAI
SUGRĮŽĘ PRISIMINIMAI
MOKSLAS – VILTYS AR KOMPROMISAS?
TIKĖJIMAS KURIS JUNGIA: ŠVENTO IGNACO ATLAIDAI
PAKITĘS KAIMAS, BET TA PATI ŠIRDIS
GIMINĖS MEDIS: NAUJI LAPAI, BET TOS PAČIOS ŠAKNYS
ŽVILGSNIS Į PRAEITĮ, LAUKIMAS ATEITIES
LAISVĖS DŽIAUGSMAS IR GRĮŽIMAS PRIE ŽEMĖS
GYVENIMO PABAIGA – RAMYBĖ AR NEIŠPILDYTOS VILTYS?
UŽGYVENTA VIENATVĖ
SANTRAUKA
APIE AUTORIŲ

KARIO LEGENDA IR ŠEIMOS ŠAKNYS

Tamsi, bekraštė naktis slinko virš miškų ir klonių, skaidriame danguje mirgėjo pavienės žvaigždės, kartkartėmis pasirodydamos tarp tirštų debesų. Kelių nesimatė, tik siauri, girias raižantys takeliai, išminti žvėrių ir klajūnų keliauninkų. Vėjas šiureno pro medžių viršūnes, kartais pašiaušdamas ir išsiūbuodamas didingas egles, plėšydamas nuo jų kankorėžius, kurie tyliai dunkstelėdavo ant miško samanų pakloto.

Tolumoje, kur slėnio pakraštyje vinguriavo upelis, tyvuliavo paslaptingi rūko klodai. Vanduo tyliai čiurleno tarp akmenų, retkarčiais suvirpindamas paviršių ir atkartodamas toli aidinčių pelėdų ūkavimus.

Staiga tyloje sužvangė arklys – duslus ir neramus garsas skambėjo kaip nuovargio ir skausmo atgarsis. Iš medžių tamsos išniro figūra – jaunas vyras, siūbuojantis balne, krauju aptaškyta krūtine, vos besilaikantis ant neramiai žingsniuojančio žirgo. Jo akys degė karščiu, kojos vos laikėsi kilpose. Kiekvienas jo įkvėpimas buvo sunkus, bet jis dar turėjo tikslą – rasti pastogę, rasti išsigelbėjimą. Tačiau akys aptemo, pasaulis susiliejo, ir paskutinės jėgos paliko jo kūną. Su dusliu atodūsiu jis krito nuo žirgo tiesiai ant samanų, išskėsdamas rankas, lyg norėtų sugriebti patį likimą.

Naktis gaubė mišką paslaptimi. Tik žirgas, tarsi nujausdamas šeimininko likimą, prunkštė, neramiai daužydamas žemę

kanopomis. Bet nebuvo nei judesio, nei atsako. Tik tolimas pelėdos ūkavimas ir vėjo dvelksmas, glostantis begalinį nežinomybės lauką.

Rytas buvo gaivus, upės vandenys spindėjo sidabriniais atspindžiais, o pievoje dar styrojo nakties rūkas. Morta, jauna mergina iš Dokių kaimo, išėjo prie upelio išskalauti rūbų. Bet staiga ji sustojo. Prie upės, kiek tolėliau, už didelio akmenų, stovėjo žirgas – didelis, galingas, su ryto saulėje spindinčiomis kamanomis, bet neramus. Jo akys buvo tarsi laukinės, šnervės prunkštė, o kojos kasė žemę.

Merginos širdis ėmė plakti smarkiau. Ji žengė arčiau. Ir tada pamatė gulintį jauną vyrą – krauju aptekusį, pavargusį, bet tyliai kvėpuojantį. Jo rankos buvo kruvinos ir žemėtos. Kardas, vis dar spaudžiamas delne, liudijo apie neseniai vykusį mūšį. Bet kas jis? Iš kur? Kodėl jis čia?

– Kas tu? – sušnibždėjo Morta, negalėdama atitraukti akių nuo jaunojo kario.

Jo veidas buvo pavargęs, sužalotas, bet net per sužalojimus galima buvo matyti ryškius, drąsius jo bruožus.

Ji priklaupė ir atsargiai palietė jo petį. Karys vos krustelėjo, bet neatsimerkė. Morta atidžiai įsiklausė – išgirdo tyliai, bet sunkiai kvėpuojant.

Morta apsidairė, ar nieko daugiau nematyti, ir tada greitai apsisprendė. Ji negalėjo jo palikti likimo valiai. Morta greitai pašaukė tėvą ir brolių. Abu vyrai atskubėjo, pakėlė sužeistąjį ir nunešė į trobą.

Jis karščiavo, kliedėjo, bet neištarė nė žodžio. Dvi savaitės prabėgo, kol jaunikaitis atsistojo ant kojų. Bet vienas dalykas buvo aiškus – jis neprisiminė, kas esąs. Nei vardo, nei praeities.

Tik žirgas ir ginklas bylojo apie jo kilmę. Nepažįstamasis turėjo stiprias rankas ir aštrų protą.

Nors buvo sužeistas, pamažu ėmė padėti ūkio darbuose, įsitraukė į šeimos gyvenimą. Mortos tėvas leido jam iš miško atsivežti rąstų, ir netrukus jis netoliese pasistatė savo trobą.

Jaunuolio darbštumas žavėjo vietinius, o jo akys vis dažniau nukrypdavo į Mortą.

Tuo metu kaime ėmė sklisti kalbos, kad jaunuolis atvyko su likimu. Kas jis toks? Ar iš karališkosios kariuomenės? Kaip jis čia atsidūrė?

Morta ir jos tėvas suteikė jam vardą, kuris nuo seno simbolizavo kario narsą – Martynas.

Kai vieną dieną jis tvarkė žirgo balną, pastebėjo ten įrėžtą žodį, kuris jau buvo vos įskaitomas. Atidžiai dėliodamas apsityrusias atskiras raides perskaitė – „Mazilewski“. Galbūt tai mano giminės vardas? – šnabždėjo jis, perbraukdamas pirštais per balno odą. Taip kaime atsirado nauja pavardė – Maziliauskas.

Ir tai buvo tik pradžia... Martynas Dokuose susikūrė savo gyvenimą, o su laiku Mortos širdis atsiliepė jo narsai ir švelnumui. Jų meilė buvo paprasta, bet tvirta, kaip ir pati žemė, ant kurios jie gyveno ilgai ir laimingai, augino vaikus, džiaugėsi anūkais.

– Tai graži legenda, anūkėli, - atsidusęs tarė Kazimieras Jonukui, kuris nors būdamas vos ketverių, klausėsi išijautęs ir, matėsi, kad labai pergyveno dėl jaunojo kario gyvybės. Kazimieras pasislinko arčiau krosnies, kurioje ugnis spragsėjo, šildydama jaukią trobą. Jonukas, susirangęs šalia, klausėsi istorijos, kurią jis girdėjo pirmą kartą.

– Tai galimai buvo mano prosenelis, kuris nežinojo, kas jis, bet tapo mūsų giminės pradžia, – tarė Kazimieras, glausdamas prie savęs mažąjį anuką. – Jis atvyko su likimu, ir mūsų giminė tęsia jo pradėtą istoriją.

– Seneli, o kaip manai, gal jis buvo koks princas? – smalsiai paklausė mažasis Jonas, žibančiomis akimis žiūrėdamas į Kazimierą.

– Gali būti, anūkėli, – senelis šyptelėjo. – Bet ar svarbu, kas jis buvo prieš tai? Svarbu, kuo tapo. Jis sukūrė namus, šeimą, paliko mums savo vardą ir didžią garbę.

– Bet jei jis buvo riteris, tai kodėl liko čia? Kodėl neiškeliavo ieškoti savo karalystės? – Jonas pasislinko arčiau.

Kazimieras pažvelgė į anūką ir sušnibždėjo:

– Nes tikroji karalystė yra ten, kur tavo širdis. Kur tavo šeima, tavo žmonės, tavo žemė. Ir, anūkėli, visada atminti – vardą gali prarasti, bet garbės – niekada.

Seneli, o kas yra ta garbė? – po trumpos tylos paklausė Jonukas, pakreipdamas galvą ir žvelgdamas į Kazimierą smalsiomis, plačiomis akimis.

Kazimieras nusišypsojo, giliai atsiduso ir pabarbeno pirštais į savo seną, bet tvirtą ažuolinę lazdelę.

– Garbė, anūkėli, tai daugiau nei žodis. Tai tavo vardas, tavo poelgiai, tavo pažadas, kurį duodi, ir kaip jo laikaisi. Tai tavo sąžinė, kuri seka tave kiekviename žingsnyje.

Jis padarė trumpą pauzę, tarsi bandydamas rasti tinkamus žodžius mažam vaikui suprasti didelę sąvoką.

– Garbė – tai, ką žmonės prisimins apie tave net tada, kai tavęs jau nebebus. Tai, kaip elgiesi su kitais, kaip gini kitus, jei to prireikia. Garbė – tai ir tavo kraujas, kuris teka iš kartos į kartą, perduodamas kaip didžiausias turtas.

Jonukas dar labiau pasislinko prie Kazimiero, jo kaktą išmušė smulkių minčių raukšlės.

– Bet, seneli, ar garbę galima pamesti? Ar galima ją išmainyti? – jo balselyje jautėsi nerimas.

Kazimieras lėtai palingavo galvą.

– Žmogus gali prarasti viską – turtus, žemę, net vardą. Bet jei jis pats neatsisakys savo garbės, niekas jos iš jo neatims. Žinai, kodėl mūsų giminė tęsiasi tiek metų? Nes mes visada gyvenome garbingai. Todėl ir dabar mes čia, Jonuk, ir tu augi su mūsų vardu. Ir tau vieną dieną teks garbė tęsti šią istoriją.

Jonukas nuleido akis, bandydamas suprasti šiuos didelius žodžius. Po akimirkos pakėlė žvilgsnį ir susimąstęs linktelėjo.

– Aš irgi laikysiuosi savo pažado, seneli. Ir ginsiu visus. Kaip tas riteris! jis ištiesė mažą krūtinę į priekį, tarsi jau būtų pasiruošęs stoti į mūšį.

Kazimieras tyliai nusijuokė ir suėmė Jonuką už pečių.

– Taip ir turi būti, vaikeli, taip ir turi būti. Nes mes visi – savo likimo riteriai.

Tai buvo žinia, kurią Kazimieras girdėjo iš savo tėvo Vincento ir kurią pasakojo savo penkiems sūnums Konstantinui, Vladislovui, Kazimierui, Zenonui ir Vincentui bei vienintelei dukrai Antaninai, o dabar stengiasi suspėti perduoti ir anūkams. Ir Jonas, vos ketverių, gal ir nesuprato visko, bet jo mažoji širdelė pajautė – ši istorija seneliui, kurį jis labai mylėjo, yra svarbi, tai ir jam svarbi.

Ugnis spragsėjo židinyje, metė šiltus šešėlius ant senelio ir anūko veidų. O pro langą tyliai žvelgė mėnulis – lyg būtų girdėjęs jų pokalbį ir laimindamas siunčiantis šviesą į šimtmečius menančią istoriją.

Kai Jonukas išbėgo į lauką, Kazimieras, užliūliuotas romantiškai spragsinčios krosnies, paniro į prisiminimus....

Paties Kazimiero gyvenimas Dokiuose buvo tarsi mažas daigas, įsikabinęs į derlingą žemę, kurioje nuo pat kario Martyno, kuris čia, tikėtina, prieš gerą šimtmetį pradėjo naują garbingos giminės liniją, dorai ir pasiturinčiai gyveno jo tėvų ir senelių kartos.

Dokiai, įsikūrę šalia Vilkijos ir Čekiškės apylinkių, buvo nepaprastai vaizdinga vieta. Kaime gyvenimas tekėjo ramiai, bet su jėga, kaip ir netoliese tekančios upės: Lazduona, plukdanti savo vandenį į Dubysą ir čia pat, už Čekiškės, savo didingais šlaitais save aprėpusi, vaizdingai vingiuojanti Dubysa, ties Seredžiumi įtekanti į patį Nemuną.

Į Vilkijos pusę visai čia pat nuo Daugėliškių driekėsi aukštų kalvų grandinė, kurių žaliuojantys šlaitai vasaromis prisipildydavo saulės šilumos, o žiemą – balto sniego grožio. Kitoje pusėje, virš laukų ir pievų, stūksojo Liučiūnų kalva, ant kurios įsikūrę kaimo sodybos tarsi budėjo virš apylinkių. Netoliese stūksojo didysis Karalginis – be galo, be krašto besitęsianti giria, kurioje, pasakojama, buvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių medžioklės valdos. Išėjęs pasivaikščioti čia būtinai sutikdavai ne tik kiškių, lapių, stirnų, briedžių, šernų, bet išgirsdavai ir vilkų staugimą arba galėdavai išgirsti net lokį pro medžių šakas besibraunantį. O jau paukščių galybės ir nesuskaičiuosi.

Netoli Dokių kaimo, tarsi brolis šalia brolio, glaudėsi mažasis Dokelių kaimas, įsikūręs tarp vešlių medžių ir derlingų laukų. Gamta čia buvo dosni – vaizdai glostė akį, o žemė maitino ir turtino žmones.

Kazimiero tėvas Vincentas buvo vienas pasiturinčių Dokių ūkininkų, kurio sodybą visada supo tvarka ir darbštumas. Vincento turtai nebuvo prabangūs, bet žemė, tvarkingi pastatai ir sunkus darbas leido šeimai gyventi oriai. Dokiuose jis buvo gerbiamas dėl savo išminties ir tvirtumo. Nuo mažens Kazimieras matė, kaip tėvas dirba su arkliais, arija žemę ir prižiūri gyvulius, o motina Marijona rūpinasi namais, augina vaikus ir puoselėja šeimos židinį. Šie vaizdai jam paliko neišdildomą įspūdį ir išugdė pagarbą darbui.

– Tėvai, kaip žinoti, kad žemė paruošta sėjai? – kartą jaunas Kazimieras paklausė, kai žiūrėjo, kaip Vincentas arė lauką.

– Matai, sūnau, kai žemė minkšta kaip duona ir nesilaiko į gabalus, tada ji pasiruošusi duoti derlių, – atsakė Vincentas, mostelėdamas ranka į gerai išartą vagą.

Šie tėvo pamokymai formavo Kazimiero požiūrį į gyvenimą. Dirbti sąžiningai ir užtikrintai buvo jo gyvenimo kertiniai akmenys.

Kazimieras prisiminė, kaip jaunystėje padėdavo tėvui ne tik laukuose, bet ir prie gyvulių priežiūros. Ūkyje buvo laikoma daug gyvulių: karvės, kiaulės, arkliai ir vištos. Šie darbai ugdė atsakomybės jausmą ir kruopštumą. Tėvas visada skatino sūnų mokytis ir tobulėti.

– Žinok, sūnau, žemė nėra vien darbas. Ji yra mūsų pragyvenimas ir mūsų garbė, – sakydavo tėvas, kai Kazimieras padėdavo kulti rugius arba rinkti obuolius iš gausaus sodo.

Sodas buvo ypatinga vieta. Obelys ir kriaušės, kurių vaisiais rudenį kvepėjo visa sodyba, buvo tarsi gyvas turtas, perduodamas iš kartos į kartą. Čia Kazimieras mokėsi iš tėvo ne tik ūkininkavimo paslapčių, bet ir gyvenimo išminties.

ŽEMAIČIŲ PLENTO STATYBOSE

1936 metų pavasaris Paaluonio kaime atėjo anksti, ir kartu su atbundančia gamta prasidėjo didelis sujudimas – Žemaičių plento statybos vyko ir Lesčių apylinkėse. Tai buvo vienas svarbiausių infrastruktūros projektų Lietuvoje, pradėtas dar 1934 metais, jau po ketverių statybos metų sujungiantis Kauną su Klaipėda ir atnešiantis naują keliavimo erą į kaimus, miestus ir miestelius. Tačiau kelias neatsirado savaime – tam reikėjo daugybės rankų darbo, prakaito ir kantrybės. Vietiniai ūkininkai buvo įpareigoti prisidėti prie šių darbų, skirdami arklius ir vadeliotojus, nes plento tiesimo darbai ėjo tiesiai per jų žemes ar šalia. Kartu tai buvo nebloga proga papildomai užsidirbti jaunimui, nes vadeliojimas nebuvo sunkus darbas.

Tėvas Vladislovas ilgai svarstė, kurį arklių skirti šiam reikalui. Galiausiai jis priėjo prie šešiolikmečio Jono ir tvirtai tarė:

– Imk Širmį. Jis stiprus, paklusnus ir nesibaido sunkaus darbo. O ir tau, sūnau, laikas parodyti, kad esi vyras.

Kitą rytą, dar neišaušus saulei, Jonas kartu su kitais ūkininkų vaikais ar bernais taip pat vediniais arkliais išsiruošė į plento statybvietę. Širmis tvirtai žengė minkšta, dar neišvažinėta žeme, o Jonas jautė lengvą jaudulį – juk tai buvo pirmas jo didelis, svarbus vyriškas darbas. Kai pasiekė statybų vietą, jis sustojo prie didžiulio karjero, kur darbininkai kastuvais kasė ir pylė gruntą į vežimus. Kai kurie vyrai lupo velėną, kasė smėlį ir žvyrą, o kiti lygino ir volavo

jau supiltą pagrindą. Tai buvo milžiniška žmonių ir arklių masė – triūsė šimtai darbininkų.

Prie Jono priėjo vyras, vilkintis baltinius ir švarką, bei dėvintis odinę kepurę su dirželiu virš snapelio – matyt, statybų vadovas.

– Iš kur tu, vaikine? – burbtelėjo jis.

– Iš Paaluonio, pone, – atsakė Jonas.

– Gerai, greit užkinkyk savo arklių į tą vežimą. Važiuosi su kitais, – mostelėjo ranka link sunkiai velkamo, jau pilno grunto, vežimo. – Veši gruntą į sankasas, kur klojame kelio pagrindą.

Plento tiesimas vyko keliais etapais. Pirmiausia plento trasoje buvo nukasamas augalinis sluoksnis ir ten kur kelias ėjo iškasoje, gruntas buvo nukasamas ir vežamas išpilti ten kur formuojama artimiausia sankasa. Kai sankasai grunto iš gretimų iškasų nepakako, gruntas buvo kasamas ir vežamas iš gretimai suformuotų tinkamo grunto karjerų. Suformavus iškasas ir sankasas bei jas gerai sutankinus, buvo pilamas ir gerai sutankinamas smėlio-žvyro sluoksnis, o ant jo – viršutinis skaldos sluoksnis.

Jonas su kitais ūkininkais gabeno gruntą, kuris buvo išpilamas pavertus „kalamašką“² per šoną, tada gruntas darbininkų buvo paskleidžiamas sluoksniais ir voluojamas arkliais tempiamais volais – kad kelias būtų tvirtas ir neperšlampamas. Darbų vadovas, vaikštinėdamas su lazdele ir matavimo prietaisu, atidžiai stebėjo, kad kiekvienas plento pagrindo sluoksnis būtų reikiamo storio, tinkamai išlygintas ir suvaluotas.

Jonas, pasižuostęs kaktą nuo prakaito, stebėjo, kaip sunkiais kūjais darbininkai smulkino akmenis skaldai, kurią vėliau krovė į vežimus ir vežė į plento viršutinį sluoksnį. Kiekvieną kartą išpylęs

² Kalamaška buvo vadinamas specialus vežimas gruntui vežti, kuriuo ūkininkus aprūpindavo plento rangovas. Vežimo talpa, suapvalintu dugnu, vadeliootojo buvo lengvai išverčiama į vieną šoną, irėmus petį.

vežimą grunto, Jonas greitai sugrįždavo atgal į karjerą – darbo tempas buvo greitas, nes niekas nenorėjo būti atsilikęs.

Saulė pakilo aukštai, ir oras tapo tvankus, dulkės lipo prie odos, prakaitas sunkėsi pro marškinius. Širmis jau ėmė pūškuoti, jo šonai drėko nuo prakaito, todėl Jonas vis dažniau stabteldavo duoti jam atsigerti iš upelio.

Pavakare Jonas jau jautė nuovargį, bet kartu ir pasididžiavimą – jo rankų darbas liks čia, kelyje, amžiams. Prie jo priėjo tas pats statybų vadovas ir, paplekšnojęs per petį, tarė:

– Gerai dirbi, vaikine. Bet pasisaugok, perdegsi, – kelias ne per vieną dieną nutiesiamas.

– Supratau, pone, – šyptelėjo Jonas, nors viduje juto nuovargį, sumišusį su pasitenkinimu. Jis apsidairė – kiekvienas vyras čia dirbo iš peties, žinodamas, kad kuria svarbiausią kelią Lietuvoje.

Kai plentas pradėjo įgauti formą, Jonas suprato – jis ne šiaip talkininkas, o istorijos dalis.

Grįžęs iš darbo, Jonas prisėdo prie laužo su keliais kitais jaunuoliais, kurie irgi dirbo plento statyboje. Antanas, bendraamžis iš gretimo kaimo, buvo plepus ir visada įnešdavo lengvumo į sunkią kasdienybę.

– Jonai, ar kada pagalvojai, kad tas plentas gal net iki Klaipėdos nueis? – paklausė jis, trindamas rankas nuo molio.

– Girdėjau, kad nueis, – atsakė Jonas. – Bet ar kada pagalvojai, kiek prakaito čia įdėsime, kol tas kelias bus baigtas?

– Prakaitas – tai niekis. O štai kai gausime atlyginimą, nueisiu į miestą ir nusipirksiu naujus batus, – nusijuokė Antanas.

Jonas šyptelėjo. Atlyginimas už darbą buvo geras, tačiau ne visada jį gaudavo laiku. Tėvas buvo įsakęs dalį pinigų parnešti namo,

bet Jonas jau svajojo nusipirkti kokią smulkmeną sau – gal gerą rašiklį, apie kurį seniai galvojo.

– Jonai, tu kitoks nei kiti, – tarstelėjo Antanas. – Tau ir plentas, ir knygos galvoje. Vieną dieną gal net inžinieriumi tapsi.

Jonas tik patraukė pečiais, bet širdyje jautėsi pastebėtas.

KAIMO GEGUŽINĖ IR PIRMIEJI JAUSMAI

Šeštadienio vakarai Lesčiuose buvo ypatingi. Už bažnyčios tvoros, netoli dvaro daržinių, rinkdavosi kaimo jaunimas – iš viso kaimo kampelių susirinkę po savaitės darbų. Čia, tarp šypsenų ir juoko, vykdavo nedidelės kaimo gegužinės. Tai buvo vieta, kur žmonės galėjo trumpam užmiršti kasdienius rūpesčius, o jaunimas – pabūti kartu, šokti ir dainuoti.

Nors Jonas šokti nebuvo itin drąsus, gegužinėse lankydavosi retkarčiais. Jis mėgo stebėti, kaip kaimo jaunimas linksminasi, mėgavosi dainomis ir atmosfera. Tačiau labiausiai jam patiko muzika.

Vienas iš kaimynų, Antanas, visuomet atsinešdavo savo armoniką – tai buvo gerai prižiūrėtas, blizgantis instrumentas, kurio skambesys buvo toks skaidrus, kad užpildydavo visą kiemą. Jonas visada žavėjosi Antano grojimu.

Kai Antanas pradėdavo groti, visi sustodavo klausytis. Jis sugebėdavo armonikos garsais įkvėpti ir džiaugsmo, ir liūdesio. Jonas, stovėdamas tarp kitų, dažnai pradėdavo dainuoti pirmas, užvesdamas gerai žinomas melodijas. Jo balsas, stiprus ir gilus, lengvai susiliedavo su kitų balsais.

Vieną vakarą, kai Antanas pradėjo groti lėtą ir jausmingą melodiją, Jonas užvedė dainą, kuri visiems buvo pažįstama:

*„Tu neverk, motušėle, kad jaunas sūnus,
Eis ginti brangiosios tėvynės,
Kad pavirtęs kaip ažuolas girių puikus,
Lauks teismo dienos paskutinės...“*

Jo balsas, pilnas jausmų, užtvindė kiemą. Prie jo greitai prisijungė kiti – merginos, bernai, net kai kurie vyresni žmonės. Visi dainavo kartu, o dainos žodžiai lyg priminė apie laikus, kai teko kovoti, kad Lietuva būtų laisva, kai kiekvienas jautėsi atsakingas už savo žemę ir tėvynę.

Antanas grojo toliau, stebėdamas Joną su šypsena. Jiedu suprato vienas kitą be žodžių – muzika ir dainos buvo tai, kas juos siejo.

Jonas dažnai galvodavo apie tai, kaip norėtų turėti savo armoniką. Jis ne kartą stovėjo prie miestelio turgaus, stebėdamas, kaip prekyviai išdėlioja blizgius instrumentus. Tačiau armonika buvo brangus daiktas, ir Jonas žinojo, kad jo šeima negalėjo sau to leisti. Vis dėlto, nors pats groti nemokėjo, jis džiaugdavosi galėdamas dainuoti kartu su Antano muzika. Kartą, po dainos, Antanas pasakė:

– Jonai, jei tik turėtum armoniką, manau, būtum geresnis muzikantas nei aš. Tu turi muziką širdyje.

Jonas tik nusišypsojo ir palingavo galvą.

– Gal kada nors... – tyliai tarė, nors žinojo, kad tai tik svajonė.

Lesčių kaimo gegužinėse šokiai buvo pagrindinis vakaro akcentas. Kai Antanas pradėdavo groti linksmą polką ar valsą, visi sustodavo į poras. Vaikiniai ir merginos susikabindavo po du, rankomis švelniai apsivydami vienas kitą – vaikinai prilaikydavo

merginos juosmenį, o ji uždėdavo ranką jam ant peties. Kiti šokdavo greta, lyg šokio ritmas vienu metu jungtų visus šokančiuosius į bendrą sūkurį. Tai buvo metas, kai kiekvienas galėjo išreikšti ne tik judesiais, bet ir akimis ar šypsenomis tai, ką galbūt nedrįso pasakyti žodžiais.

Antanas, kuris grojo armonika, dažnai po kelių melodijų sustodavo ir garsiai pranešdavo:

– Dabar kviečia panelės!

Ši frazė sukeldavo lengvą sumaištį. Merginos, kurios dažnai stovėdavo grupelėmis prie daržinės ar sėdėdavo ant suolų, staiga prabudavo iš pokalbių ir greitai žvilgčiodavo viena į kitą. Dauguma jų apsimesdavo kukliomis, bet giliai širdyje jos jau žinojo, ką norėtų pakviesti. Tada viena po kitos jos traukdavo link vaikinių.

– Jonai, einam! – kartą drąsi mergina, vardu Ona, griebė jį už rankos ir nusitempė į šokio ratą.

Jonas nesiryžo prieštarauti, nors viduje jautė lengvą nerimą. Kai kurios merginos pasirinkdavo juokaujančius, linksmus vaikus, kurie žinojo, kaip šokiuose sukurti lengvą ir nerūpestingą atmosferą, o kitos kviesdavo tuos, kurie atrodė tylesni ir rimtesni – kaip Jonas. Po šokio buvo įprasta palydėti merginą atgal į tą vietą, iš kurios ji buvo paimta – prie suolo ar draugių būrelio. Tai buvo ne tik pagarba, bet ir galimybė keletą minučių pasikalbėti akis į akį, dar labiau sustiprinti pažintį.

Kaimo gegužinėse jaunimas stengėsi atrodyti tvarkingai, net jei drabužiai nebuvo nauji. Panelės dažniausiai vilkėdavo paprastas, bet dailias sukneles – šviesios spalvos buvo ypač mėgstamos, o ant pečių užsimesdavo lengvas skaras. Jos kruopščiai susirišdavo plaukus į kasas arba palikdavo juos lengvai banguoti, kartais įsisėgdamos gėlių. Jaunatviškumas ir kuklumas buvo svarbiausi –

panelės norėjo atrodyti gražiai, bet ne iššaukiančiai. Vaikinai dažnai vilkėdavo paprastus, tamsesnių spalvų drabužius – linas arba vilna buvo įprastos medžiagos. Švarūs marškiniai, dažnai baltos spalvos, buvo privalomi, o jei orai buvo šaltesni, jie apsivilkdavo švarkus. Kai kurie nešiojo kepures, bet dažniausiai jas nusiimdavo prieš šokių, rodydami pagarbą merginoms.

Šokių ritmas buvo įvairus – nuo greitų polkų, kurios išspausdavo paskutinį prakaito lašą, iki lėtų valsų, kai poros sukosi tyliau, beveik nesikalbėdamos, tik kartkartėmis susižvalgydamos. Kiekvienas šokis buvo lyg trumpas, bet svarbus dialogas – jausmų ir emocijų išraiška per judesius.

Kartą, šokdamas su Ona, Jonas išdrįso paklausti:

– Kodėl mane kvietei? Juk esu ne pats geriausias šokėjas.

Ona šyptelėjo:

– Bet tu turi gražiausią balsą. Man patinka šokti su tais, kurie moka dainuoti.

Jonas raudonavo, bet jo širdyje šie žodžiai pasiliko ilgam.

Tačiau širdyje Jonas ne kartą jautėsi liūdnas. Lyg jau laikas ir širdis kažko norėtų, bet vis nėra, kad kas kristų į akį taip, kad neiškrapštytum. Jau ir tėvas vis užsimena, kad laikas būtų šeimininkės pasidairyti, ir broliai, šmaikštaudami, patraukia per dantį.

Vieną vasarą jis pradėjo vis dažniau žvilgčioti į vieną – šviesiaplaukę merginą, kuri visada šypsojosi ir kartais padainuodavo su juo. Jonas kartais pagalvodavo, kad galbūt ji jam jaučia simpatiją. Bet paskui pamatė, kaip ji vis šoka su kitu bernu – Stasiu, kurį visi žinojo kaip jos sužadėtinį.

„Matyt, ne tau, Martynai, mėlynas dangus.“ – Šmaikščiai pats save nuraminęs, Jonas grįždavo namo su draugais, pakeliui ne vieną šunybę vieni kitiems iškřėsdami.

Nepaisant to, Jonas ir toliau retkarčiais lankydavosi gegužinėse. Tai buvo jo būdas atsitraukti nuo sunkaus darbo ūkyje, nuo kasdienių rūpesčių. Muzika, dainos ir draugų juokas suteikdavo jam trumpas laimės akimirkas.

– Tu turi balsą, Jonai, – kartą pasakė Antanas, kai Jonas užbaigė dainą. – Gal ir armonikos neturi, bet tavo dainos vis tiek skamba širdyje.

Jonas tik linktelėjo. Jis žinojo, kad net ir be armonikos, jis visada turės balsą, kuris leis jam būti dalimi tos magijos, kurią sukurdavo sekmadienio vakarai Lesčiuose.